

§ 1. Повторення. Вступ

Додаткові матеріали
rnk.com.ua/109198

НАВЧАЛЬНА МЕТА:

актуалізувати знання про події першого періоду Новітньої історії України та визначити основні події і тенденції розвитку України й світу в 1945 р. — на початку XXI ст.

ПРИГАДАЙТЕ

1. Назвіть хронологічні межі першого періоду Новітньої історії України. 2. Які історичні події відбулися впродовж 1914—1945 рр.? Складіть перелік доленосних для світу та України подій. Поясніть, чому ви вибрали саме їх. 3. Поясніть, у чому полягала сутність українського питання напередодні Першої світової війни. Як це вплинуло на долю українських земель? 4. Із якими подіями пов'язане здобуття Україною незалежності в 1918 р.? Чому тоді не вдалося її зберегти? 5. Наведіть аргументи на користь твердження, що створення УСРР було одним із результатів більшовицької реімперіалізації. 6. Доведіть, що Голодомор 1932—1933 рр. був геноцидом українського народу. 7. Охарактеризуйте основні наслідки Другої світової війни для України.

? **Парна робота в класі***. Обговоріть і спростуйте або наведіть аргументи на користь думки, що людство не засвоїло уроків історії 1914—1945 рр. і тому змушене пройти їх знову.

Тоталітарна імперія — різновид антидемократичної держави, у якій влада здійснює повний (тотальний) контроль над усіма сферами розвитку суспільства та життя людини.

1 ДРУГИЙ ПЕРІОД НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. Історію України, як ви вже знаєте, поділяють на історичні періоди — етапи її політичного, соціально-економічного і культурного розвитку. Цього навчального року ви продовжите вивчення Новітньої історії України.

Підручник, який ви тримаєте в руках, допоможе вам дізнатися про події, процеси і явища другого періоду Новітньої історії України: дисидентський правозахисний рух, «шістдесятництво», наполегливу працю українського народу в різних галузях господарства, розвиток української культури, відновлення незалежності України та її роль у руйнуванні комуністичної **тоталітарної імперії** Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), становлення і розвиток України як незалежної держави, боротьбу за європейське майбутнє України й шлях до незворотної перемоги в протистоянні російській агресії.

На початку другого періоду Новітньої історії більшу частину українських етнічних земель було об'єднано в межах Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР), яка належала до складу СРСР. Тоталітарна імперія, керуючись своїми геополітичними прагненнями, дозволила УРСР вийти на міжнародну арену. Це дало змогу Україні стати однією з країн — засновників **Організації Об'єднаних Націй (ООН)**, долучившись, хоч на той час і формально, до світової спільноти. Проте водночас українству доводилося переживати нові трагедії, зумовлені діями тоталітарного режиму: чергову хвилю репресій, масовий штучний голод 1946—1947 рр., боротьбу радянських окупантів із проявами українського національного руху, **депортації** населення, **російщення**, нищення Української греко-католицької церкви тощо.

У період хрущовської «відлиги» режим у СРСР позбувся масових репресій, свавілля каральних органів тощо. Було виправдано чимало незаконно засуджених людей. Уряд держави спробував покращити розвиток економіки та соціальної сфери. У суспільстві ширилися надії на краще життя, які влада підживлювала обіцянками впродовж найближчих 20 років побудувати комунізм.

* Тут і далі результати обговорення завдань пари або малі групи презентують у класі.

СТРУКТУРА ДРУГОГО ПЕРІОДУ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (1945 р. — початок XXI ст.)
(за навчальною програмою історії України для 11 класу)

Хронологічні межі	Назва
1945 р. — перша половина 1950-х рр.	Україна в перші повоєнні роки
Друга половина 1950 — середина 1960-х рр.	Україна в умовах десталінізації
Друга половина 1960-х рр. — 1985 р.	Україна в період системної кризи Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР)
1985—1991 рр.	Відновлення державної незалежності України, її роль у розпаді СРСР
1991—2013 рр.	Становлення і розвиток України як незалежної держави
2013 р. — сьогодні	Європейський вибір України. Агресія Росії проти України

На тлі цих процесів відбулося нове піднесення української культури завдяки діяльності «шістдесятників». Антиімперський національно-визвольний рух набув нових форм. Його учасники відмовилися від збройних форм боротьби й зосередилися на критиці радянської системи та моральному опорі.

У період загострення системної кризи СРСР перед УРСР, як й іншими республіками в його складі, виникло багато економічних і соціальних проблем. Стрімко наростало технологічне відставання від демократичних країн Заходу. Щоб приховати проблеми, режим посилював ідеологічний тиск на суспільство, який в Україні призвів до тотального російщення і фактичного нищення української ідентичності. Відкритий опір системі чинили українські дисиденти, які зазнавали репресій і покарань за свою діяльність. Криза режиму завершилася розпадом СРСР як імперського утворення і появою нових незалежних держав.

Для української спільноти визначною подією стало 24 серпня 1991 р. — день проголошення незалежності України. Відтоді триває становлення нової України. Було сформовано нову законодавчу базу і державні інституції. Відбувалася трансформація суспільства, з'являлися нові партії, політичні сили та громадські організації. Виклики часу визначали політичний курс України. Необхідним став процес затвердження верховенства закону в усіх сферах життя та забезпечення непорушності прав людини згідно з європейськими стандартами. У незалежній Україні склалася сприятлива ситуація для активізації процесів, пов'язаних із розвитком української політичної громадянської нації.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) — міжнародна організація, створена для підтримання миру й безпеки у світі та розвитку співробітництва між державами.

Депортація — примусове виселення з місць постійного проживання особи, групи осіб або народу.

Російщення — державна політика Російської імперії, а потім СРСР щодо підпорядкованих їй (йому) неросійських народів для забезпечення їхньої лояльності та асиміляції.

Дисидент (у перекладі з латинської мови — «незгодний») — за часів СРСР особа, яка відкрито піддавала сумніву й критикувала офіційну комуністичну ідеологію та політику.

Політична громадянська нація — спільнота, до якої належать громадяни різного етнічного походження, що разом реалізують колективні національні інтереси, прагнення через спільні політичні цінності (демократія, верховенство права, рівність перед законом), інституції (державні органи, релігійні організації, ЗМІ) та різноманітні структури самоорганізації (політичні партії, профспілки, громадські організації).

Зі звернення головного командира УПА Тараса Чупринки (Р. Шухевича) до бійців і командирів у зв'язку із закінченням Другої світової війни (травень 1945 р.)

Українські повстанці! У світі ще не заіснував мир. Революційні рухи поневоленних народів та протиріччя між західними державами і СРСР зростають. Росте в усьому світі свідомість, що несе із собою ідея «диктатури пролетаріату», оголошена з Кремля. У боротьбі проти нього ви сьогодні не самі! Завзяті серби, хорвати ведуть бої проти московського ставленика Тіто, болгарі також піднімаються проти кривавого терору, принесеного «союзним» СРСР. Гори Семигорода залюднилися тими румунами, що не піддалися Росії. Навіть маленька Словаччина веде партизанку проти наїзника. Польські патріоти саботажима й збройною боротьбою відповідають на вимагання Сталіна їх поневолити. Ряди

борців проти східного сатрапа ростуть. Це вже створює сприятливі умови для нашої дальшої боротьби і наближає момент розвалу СРСР.

Дотримати зброю в руках до тієї хвилини і стати на чолі воюючих проти Сталіна має — ваше священне завдання. Вірю, що виконаєте його з честю і фанатизмом, як виконували всі дотеперішні завдання. Новими методами боротьби, пристосованими до нової обстановки, дайте відповідь ворогові на його наступ. З незламною вірою вперед, до перемоги!

Хай живе Українська самостійна соборна держава! Вічна хвала тим, що полягли в боротьбі з наїзником! Слава Україні!

? **Парна робота в класі.** Обговоріть і з'ясуйте зміст завдань, які командир УПА вважав найважливішими для українського національно-визвольного руху після завершення Другої світової війни.

📺 НАВЧАЛЬНИЙ ФІЛЬМ

rnk.com.ua/110078

Перегляньте відеоролик «Причини ядерної кризи. Карибський конфлікт» і виконайте завдання до нього.

? Складіть перелік основних тенденцій розвитку світу в цей період.

Постіндустріальне (інформаційне) суспільство — суспільство, в економіці якого переважає інноваційний напрям розвитку (постійне технічне вдосконалення) із високопродуктивною промисловістю, пріоритетністю сфер інформаційного обміну та надання різноманітних послуг населенню.

Важливу роль у визначенні Україною свого місця у світі відіграв її європейський вибір. Більшість європейських держав підтримує це прагнення.

Важким випробуванням стала збройна агресія Росії проти України. Проте у світі і в самій Україні переконані в неминучості її перемоги в цій боротьбі.

? **Групова робота в класі.** За допомогою методу «Інсерт» обговоріть і визначте, якими були особливості другого періоду Новітньої історії України.

2 ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ ДРУГОГО ПЕРІОДУ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ. У світовій історії від 1945 р. до початку XXI ст. було багато важливих подій і явищ. У провідних країнах у цей час розпочався перехід від індустріального до **постіндустріального (інформаційного) суспільства.**

У політичній сфері повоєнного облаштування світу постала біполярна (двополюсна) модель. Розгорнули протистояння США та СРСР. Світ увійшов у період «холодної війни».

У внутрішньополітичному житті країн Заходу головними стали подальший розвиток демократичних традицій і становлення «держави добробуту». У країнах Центрально-Східної Європи під тиском СРСР насаджували комуністичні тоталітарні режими з директивно-плановою економікою. Ця модель розвитку

виявилася неефективною. Поступове загострення кризи комуністичних режимів призвело до їхнього краху наприкінці 1980 — на початку 1990-х рр.

Важливою подією повоєнної історії стало покарання осіб, які в роки Другої світової війни вчинили **війнні злочини та злочини проти людства**. Після завершення війни за рішеннями Нюрнберзького (1945—1946 рр.) та Токійського (1946—1948 рр.) процесів війнних злочинців Німеччини та Японії було засуджено.

Характерними особливостями світового розвитку в другому періоді Новітньої історії стали розгортання **науково-технічної революції (НТР)**, дедалі більша глобалізація світу та загострення **глобальних проблем людства**.

З НАСЕЛЕННЯ І ТЕРИТОРІЯ УРСР. Людські втрати України за роки Другої світової війни становили 16,7 % населення. Лише наприкінці 1950-х рр. удалося досягти довоєнних показників кількості населення. Відповідно до перепису 1959 р. в УРСР проживало 41,9 млн осіб, що було на 1 % більше, ніж у 1939 р. При цьому темпи зростання кількості населення суттєво відрізнялися за регіонами. У Києві кількість жителів збільшилася майже на 30 %, на сході — більш ніж на 17 %, у південних областях — на 4 %. У західних областях вона зменшилася на 12 %.

Середня тривалість життя населення в УРСР порівняно з довоєнним періодом поступово зростала. У 1950 р. вона становила 61 рік для чоловіків і 69 років для жінок. На початок 1960-х рр. середня тривалість життя чоловіків і жінок досягла 71,5 року, що відповідало тогочасному рівню демократичних країн Заходу.

Під час Другої світової війни чимало українців із різних причин опинилися за кордоном і, побоюючись репресій радянської влади, залишилися там. Проте упродовж трьох десятиліть після закінчення війни на теренах України спостерігався поступовий міграційний приріст населення.

УРСР мала один із найвищих у складі СРСР показників рівня урбанізації населення. Станом на 1959 р. міське населення становило понад 45 % від його загальної кількості. На початок 1960-х рр. кількість міського населення республіки вперше перевищила показники кількості сільського. Це свідчило про те, що навіть за несприятливих умов панування комуністичного режиму Україна досягла рівня розвитку індустріально-аграрних держав.

«Держава добробуту» — різновид соціальної держави; термін, яким узагальнено характеризують політику держави щодо розвитку соціальних програм для забезпечення добробуту громадян.

Війнний злочин — свідоме грубе порушення законів і звичаїв війни.

Злочини проти людства — злочини, що спричиняють деградацію людської особистості (за визначенням у пояснювальній записці до Римського статуту Міжнародного кримінального суду). До них належать масові вбивства та знищення людей, тортури, політичне, расове або релігійне переслідування тощо.

Науково-технічна революція (НТР) — якісний стрибок у розвитку продуктивних сил, перебудова технічних основ матеріального виробництва на базі перетворення науки на провідний чинник виробництва, за результатами якого відбувається перетворення індустріального суспільства на постіндустріальне.

Глобальні проблеми людства — комплекс проблем і ситуацій, що зачіпають життєві інтереси всього населення світу, для подолання яких необхідні колективні зусилля світової громадськості (екологічні проблеми, гонка озброєнь, епідемії тощо).

? Яких змін зазнали склад населення і територія України в повоєнний період?